

UNHA ENCICLOPEDIA ARTÍSTICA INÉDITA DE EUGENIO GRANELL

por Laura Fentanes

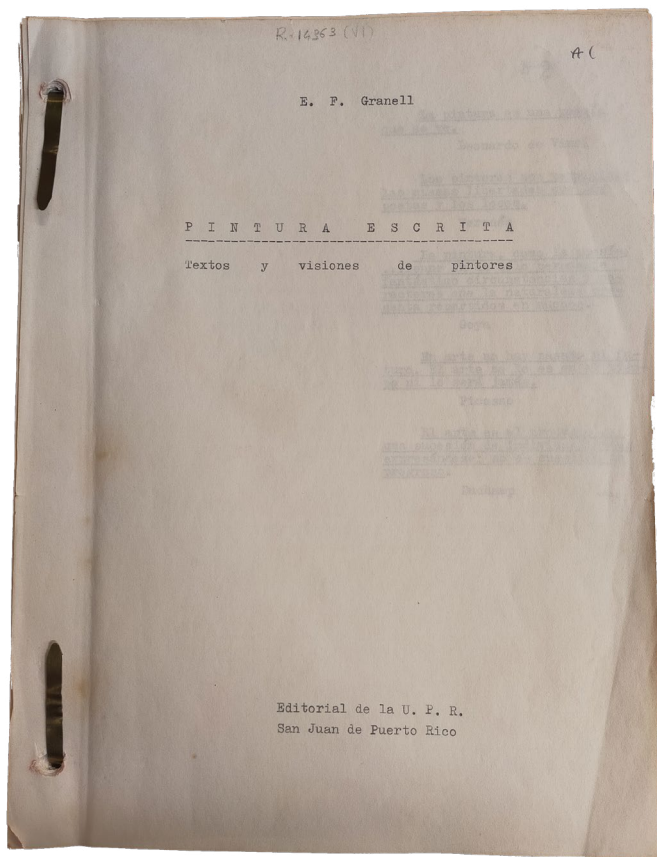

O polifacético artista de orixe galega Eugenio Fernández Granell (A Coruña, 1912-Madrid, 2001) tivo unha vida igual de diversa que os seus intereses e as súas producións artísticas. Tras unha infancia e unha adolescencia na Galiza das primeiras décadas do século XX, o autor trasladouse a Madrid. Alí entrou en contacto con distintas personalidades da época, coa música, coas revistas literarias do momento e co POUM. Tras o seu paso por Barcelona durante a guerra civil, marchou a Francia, onde coñeceu á súa esposa e a tamén artista Amparo Segarra (Valencia, 1915-Madrid, 2007). Tras o seu contacto co teórico do surrealismo francés André Breton na República Dominicana, instalouse en Guatemala, de onde marchou para ser profesor na Universidade de Porto Rico. Varios anos despois, e moitas viaxes a distintos destinos de por medio, o autor asentouse en Nova York, onde coñeceu ao pintor dadaís-

ta e surrealista Marcel Duchamp. A finais da ditadura franquista comezou a visitar España, até que a mediados da década dos 80 se instalou definitivamente en Madrid.

Da súa etapa en Porto Rico son froito moitas das súas obras plásticas e literarias, sirvan como exemplos *Las galas de Nadja* e *Isla cofre mítico*. Non obstante, desa mesma época existe unha enciclopedia artística que se conserva na Fundación Eugenio Granell aínda inédita. A fundación, con sé no Pazo de Bendaña en Santiago de Compostela, creouse no ano 1995 para difundir a obra do autor e doutros compañeiros artistas. Ao longo do tempo ten sido espazo para concertos, representacións, talleres e exposicións diversas. Todo isto e máis pode consultarse na súa páxina web (<<https://www.fundacion-granell.gal/>>).

Así, na fundación consérvase un valioso material de entre o que aquí se quere dar noticia da enciclopedia artística in-

△ Portada da enciclopedia de Granell.

édita de Eugenio Granell, dividida en sete tomos con aneis. O primeiro componse de entre 454 ou 507 folios mecanoescritos por unha cara. Esta inexactitude relativa á numeración das páxinas, que se repite no resto de volumes, débese á convivencia, en determinadas follas, dunha numeración impresa con outra a man que tacha e invalida a primeira, mais que inicia outra nova que inclúe letras. Isto fai supor que aínda tratándose do manuscrito entregado á imprenta, é dicir, dunha versión final, o exemplar viuse sometido a cambios até o último momento, o da súa entrega á editorial que finalmente non o publicou. A continuación transcríbese e tradúcese do castelán ao galego o índice da enciclopedia, contido tamén no primeiro tomo:

Primeira nota cunhas palabras sobre a liberdade

A porta escrita

Entre tatuaxe e retrato

Fusión coa escultura, confusión e liberación da pintura

A escultura foi sempre pintada

Colaboración e síntomas de rebelión

Da pedra cantora ao atambor movable

O alimento da discordia

Definición das artes e quebra de desunión

Da película en vulto á película máxica

Acerca dos escritos antigos

Cennino Cennini

León Battista Alberti

Francisco de Holanda

O pintor, a pintura e o tratado

A pintura esixe unha educación visual

Nota acerca da cor

O espello do pintor

Francisco Pacheco, precursor do totalitarismo artístico

Unha intuición da visión fantástica

Nota de pasada acerca de Rubens

Manuscrito *Os tres mosqueteiros* de Velázquez [manuscrito]

Recepción na Academia de Palomino e Ceán

~~Ver máis alá das narices~~ NON [manuscrito e frecha tamén manuscrita cara ao epígrafe anteriormente engadido en lapis]

A caixa-prisión da perspectiva lineal

A asombrosa pintura dos españois

Premonición do paisaxismo

~~Θ home e o cabaleiro, tres pintores distintos e un só tema verdadeiro~~ NON [manuscrito]

Alteración da visión pictórica

~~Capítulo de notas~~ NON [manuscrito]

~~Demoños~~ ~~Voadoras~~

~~Cabalos~~ ~~Xastres~~

~~Bebidas~~ ~~Bacanais~~

~~Voadores~~ ~~Mares~~

~~Palillos~~ ~~Bosquexos~~

~~Libros~~ ~~Firmas~~

~~Gardas~~ ~~Grafoloxía~~

~~Trens~~

~~Θ muro no medio e como medio~~ NON [manuscrito]

~~Do muro cara acá~~

~~Θ muro no seu sitio~~

~~Θ muro cara arriba~~

~~Máis alá do muro~~

~~Inserción no muro~~

~~Do cadro ao círculo~~ NON [manuscrito]

Notas para unha teoría da forma circular

Círculo e cadrado

Reloxo de achados

Roda da adiviñación

Trazado con compás

OLLO [manuscrito]

O círculo artístico

O círculo liberador

O círculo máxico

De fusilamentos

Paréntese profético

Tendencia cara ao plano

Intuición do cambio

Morfoloxía do tema pictórico

Apólogo do pintor, a raíña e a camisa

Antoloxía temáticas

Morte académica, limitación xeográfica, furia militar

Altibaixos do cubismo

Sobre a clarificación da linguaxe crítica AGREGAR DUCHAMP [manuscrito]

Notas para unha teoría da visión pictórica

O modelo como fábrica

A conquista do modelo

Dous pares de ollos

Metamorfose sensorial

Triunfo e quebra do modelo obxectivo

Os ollos no centro

A escena pictórica do can ouveador

1

2

3

4

Mar, mariñas... Espazo dos perigos da pintura

Á conquista da beleza convulsiva

Metamorfose do festín pictórico

Notas para o capítulo final

A expectante actitude do home-xerra

Acerca de por que se destapou a cabeza á figura humana

O pintor segue o rastro do novo modelo

Breve paréntese sobre a maxia da arte

O nacemento de Venus-pintura

O segundo tomo da enciclopedia abarca das páxinas 510 até a 833. O terceiro, que non se atopa no mesmo estado que os demais, senón nunha carpeta xunto con borradores, vai da 872 á 1.031. O cuarto, da 1.032 á 1.541. O quinto, da 1.542 á 2.017 e, ademais, é o único no que non se atoparon cambios na numeración. O sexto, da 2.018 á 2.552. O sétimo, da 2.553 á 3.060, con dúas páxinas finais máis sen numeración.

Ademais deste material que constituiría o manuscrito definitivo, existen outros documentos que veñen a ser borradores

ou manuscritos en estado previo ás versións definitivas, incluídas nos tomos anteriormente descritos. Deste xeito, hay outro tomo en formato libro cunha encadernación de tapas negras que está sen numerar e contén os capítulos impresos dende "Francisco Pacheco" a "Morte académica". Logo, atópanse xa outras carpetas independentes con capítulos maiormente grampados ou soltos, versións que Granell debeu de desbotar polas definitivas, aquelas que pretendía publicar como parte da enciclopedia. Nestas carpetas encontráronse os seguintes materiais:

- Borradores dedicados a artistas en concreto:

- como Man Ray, Wolfgang Paalen, Francisco de Holanda, Alonso Cano, Juan Carreño, Francisco Zurbarán e Frai Juan de San Jerónimo, dos que se conservan dúas versións de cada un deles;

- como Greco, Diego Velázquez, Nicolas Poussin, Gregorio Carvallo de la Parra, Jusepe Martínez, Bartolomé Murillo, Juana Inés de la Cruz, Leonor Fini, Paredes Jardiel, André Derain, Semyon Chuikov, René Magritte, Max Ernst, José Aguiar, Pablo Caliari (el Veronés), Juan de Arpe, Paolo Lomazzo, Pablo de Céspedes, Eugenio Cajés, Giulio Clovio, Giorgio Bassani e Pedro Antonio Torres, entre outros, dos que se conserva tan só un esbozo.

- Borradores dos capítulos:

"Primeira nota cunhas notas sobre a liberdade" e "Altibaixos do cubismo", dos que se conservan dous bosquejos;

e "Francisco Pacheco, precursor do totalitarismo artístico", "Recepción na Academia de Palomino e Ceán", "Mar, mariñas..." e "Notas para o capítulo final", dos que hai un só de cada un.

- Dúas relacións de ilustracións.

- Un rexistro de nomes.

- Unha carpeta de textos.

- Unha serie de follas soltas sen título de capítulo concreto, mais numeradas manualmente da 98 á 154.

- Outros borradores con títulos máis xenericos, como "Dous pintores Zen", "Pintor portugués" ou "A arte de pintar nos escritos e a obra dos pintores", o que fai supor que quizais foron escritos ao comezo do proxecto.

- Un caderno de notas coa numeración de distintas páxinas e autores que Granell

△ Laura Fentanes na Fundación Granell.

debeu de emprender cando se decatou da dificultade que suporía ordenar todo o material co que acabaría traballando.

De entre todos os documentos conservados anteriormente enunciados, ademais do propio manuscrito, cabe destacar que Granell gardou un catálogo das publicacións da Universidade de Porto Rico no que, baixo a sección de libros de arte na páxina 14, se anunciaba o seu proxecto da seguinte forma: "En preparación *Antoloxía da pintura universal* por E. F. Granell // Unha amplísima selección do escrito polos artistas máis significativos ao longo de toda a historia da pintura acerca da arte pictórica: ilustrada cada teoría, cada tese e cada problema cos gravados pertinentes".

Na fundación santiaguesa tamén se conservan os contratos e demais documentación relativa aos trámites editoriais entre Eugenio Granell e o reitor da Universidade de Porto Rico durante o proceso de

▷ Laura Fentanes ante o retrato de Eugenio Granell.

creación da enciclopedia, Jaime Benítez. Neles non só quedaron reflectidas as características da obra que Granell estaba a deseñar, senón tamén os títulos que se barrallaron ao longo do proceso para o compendio da obra. Así, algúns dos borradores consérvanse nunha carpeta que indica que "Pertencen a *Visión de pintores*", mentres que nos contratos de maio de 1954 e de xullo de 1956 a enciclopedia noméase como *Antoloxía ilustrada de teoría pictórica*; este título vese abreviado noutros documentos do ano 1957 como *Antoloxía pictórica*. Neles a universidade comprométese a pagarlle ao artista 1.500 dólares por honorarios e cesión de dereitos, cesión que prescribiu porque existe unha cláusula pola que a universidade se comprometía a devolverllos ao autor se a obra non se publicaba ou editaba en dous anos. Nesta liña, consérvase

o comprobante dun pago da institución a Granell de 500 dólares en agosto de 1955. Tras o pago inicial dos 1.500 dólares, Eugenio Granell debía recibir outro de idéntica contía pola entrega da segunda parte da obra, que viría a completala. Non obstante, nunha carta dirixida ao reitor o 5 de xuño de 1956 Granell reclama o incumprimento deste segundo pago e, polo tanto, de contrato ao non abonárenselle os 1.500 dólares que tería que ter cobrado ao entregar a obra completa. Reclamación que estende ao director de Publicacións, Francisco Ayala, e que lle manifesta noutra carta dirixida a el. Ademais, Granell informa de que invertiu tres anos e medio na preparación da enciclopedia. Noutra carta do 6 de xuño de 1956, novamente dirixida ao reitor, Granell refírese ao libro como *Pintura escrita* e recórdalle que entregou a segunda par-

te, pola que debería ter cobrado o segundo pago, un ano atrás. En calquera caso, o compromiso editorial do artista foi tan fiel como para ficar gravado no manuscrito que Granell entregou á editorial da universidade, xa que na portada aparece o título definitivo, *Pintura escrita. Textos e visións de pintores*, xunto co lugar de publicación esperado, é dicir, a "Editorial da U. P. R. San Juan de Porto Rico".

En conclusión, se hai preto de 70 anos se cometeu unha inxustiza con Eugenio Granell e a súa enciclopedia ao non cumprir coa edición acordada, é de xustiza que agora se acometa por fin a publicación do material no que tanto tempo e esforzo investiu un dos nosos maiores artistas. A modo de adianto e para que as persoas lectoras poidan facerse unha idea do contido, transcríbense e tradúcense ao galego aquí as citas seleccionadas por Granell para abrir a súa obra: "A pintura é unha poesía que se ve" de Leonardo de Vinci, "Os pintores permitímonos as mesmas liberdades que os poetas e os loucos" de Veronés, "A pintura, como a poesía, ... reúne nunha soa personaxe fantástica circunstancias e características que a natureza presenta repartidos en moitos" de Goya, "En arte non hai pasado nin futuro. A arte non o é no tempo nin o será xamais" de Picasso e "A arte é o produto dunha sucesión de individualidades expresándose; non é cuestión de progreso" de Duchamp. Sen dúbida, a enciclopedia de Granell é dun gran valor, non só polo seu carácter inédito, senón polo que abarca, a cantidade e a calidade de artistas seleccionados por un compañeiro de gremio do calibre do autor de *Pintura escrita. Textos e visións de pintores* ●

△ Laura Fentanes na entrada da Biblioteca Granell.

△ Laura Fentanes ante o autorretrato de Eugenio Granell.